

ADY-ZARÁNDOKLAT

■ Az irodalmi kultusz szóhasználata – mint azt kiváló kutatók megállapították – csaknem teljes egészében a vallásos lelkesültség szótárából származik. Nem lelhet tehát kivétneivelőt senki sem abban, ha azt a háromnapos vándorgyűlést, melyet közel ötven résztvevője Ady Endre *Kocsi-út az éjszakában* című költeményének szentelt, „Ady-zarándoklatnak” nevezem. Most már – a *12 legszebb magyar vers* konferencia-ciklusának mintegy aranyetszéspontjáiig jutván – elismerhetjük, hogy bár ezek az irodalmi tanácskozások formailag tudományos célokat követtek (és reményeink szerint szolgáltak is), valójában az irodalmi kultusz egy különleges változatának szereplőivé tettek bennünket.

E kultusz tárgyát nem a tizenkét jeles költő élete és személyisége alkotta és alkotja, hanem mindenkinek egy költeménye, a konferenciák közös jelígéje szerint a *legszebb*. A sorozat „kitalálóját” minden alkalommal meg is rótták e „szépségverseny” miatt, mondván, hogy még jó néhány tucat címből lehetne hasonlóan meggyőző listát összeállítani. Valószínűleg igazuk volt e kritikusoknak, de nem ez a lényeg. Fontos az (vagy legalábbis én azt érzem fontosnak), hogy míg a versszövegek (lehetőleg) szakszerű értelmezésével bíbelődtünk, a konferenciák helyszínei arra készítettek bennünket, hogy „elzarándokljunk” keletkezésük, ihletadó élményük földrajzi pontjára, melyek ezután csakis e szövegekkel összekötte élnek emlékezetünkben – és a szövegek is e színhelyek látványával együtt jelentenek olvasmányélményt. Kultikus szövegek jöttek létre kultikus térben.

Utazgatásainkat nevezhetjük persze „kultúraturizmusnak” is, ahogyan egyik nagykarolyi házigazdánk javasolta. Én mégis kitartanék a „zarándoklat” mellett.

Mert mi a különbség a turista és a zarándok között?

Látszatra semmi. Hiszen mindkettő *elutazik*, távozik otthonából, idegen tájakra menvén. A turistát éppen ez az idegenség érdekli. Tájban, ételben, emberi szóban mindaz, ami az otthonától különbözik. Bevalljuk vagy sem, van ebben valami a kalandvágyból s az általa gerjesztett reményből, hogy olyan élményekben lesz részünk, melyek kitöltik hétköznapi életünk gondosan elfojtott, mégis fenyegető hiányérzeteit. A kaland vége többnyire csalódás. Az élmények messze elmaradnak várakozásunktól – „A Teljesülés / Jön és meggyaláz”, írta Ady, némiképp Schopenhauert idézve –, s akár bevalljuk, akár nem, örülünk a hazatérésnek, a megszokott kényelemnek és a megszokott kényelmetlenségnek, rezignáltan igazat adva Pascalnak, aki szerint minden bajunk azzal kezdődik, hogy elmegeyünk hazulról.

A zarándok, bár megszólalásig hasonlít a boldogtalan turistához, nemcsak útra kelésével, hanem talán még poggyásza is ugyanaz, valójában egészen mást művel, és más indítékából. A zarándok az *idegenségből* indul az *otthonosság* felé. Rádöbben, hogy amit otthonának vélt hosszú éveken keresztül, az egy tőle független és általa nem befolyásolt rendnek a lenyomata, a látszatok világa, melyben mindennek csak fizikai léte van, s ő maga is csak fizikai létezőként lakhatja. A zarándokban is munkál a hiányérzet, de nem kalandra csábítja, szokatlan – és ugyancsak fizikai – élmények keresésére, hanem magasabb rendű, mondhatni metafizikai otthon keresésére indítja. Egy olyan célállomás felé, ahol létének lényegével nézhet szembe, annak véges és esendő voltát valami örökkel, a rész-életet valami egyetemes-sel kapcsolhatja össze.

Ezért érzem találónak a szatmári barátaim által adott „érmindszenti zarándoklat” elnevezést, amellyel a minden évben Ady Endre szülőfalujába induló csoportos ünneplést hirdetik. És ezért éreztem zarándokútnak azt a vándorgyűlés-sorozatot, melyen csaknem ötven irodalmár a költő egyetlen versének szentelt megannyi előadást.

Lehet, hogy a résztvevők egy része tiltakoznék e megnevezés ellen. Lehet, hogy számukra egyszerű szakmai feladat egy költemény értelmezése. De maga az a tény, hogy annyiféle meggyőződés, tudományos irányzat, annyiféle elfogultság és tárgyismeret képes volt és maradt egyetlen szöveg újrafelfedezésére, azt bizonyítja, hogy e helyszíneken a „zarándokokat” igenis megérintette valami magasztosnak a sugallata. A költő halandó, és halandóak az értelmezések is. Csak a szöveg örök és változatlan – és ennek az örök érvényű létezésnek hódoltunk mindannyian, értelmet adva saját mulandóságunknak. A kultusznak talán épp ez a lényege.

Láng Gusztáv

FOLTARCÚSÁG

Könczey Elemér karikatúráiról

■ Kellene egy jó kezdőmondat – akár egy odaillő folt az arcra, a képre. A jó kezdőmondat hiánya eszembe juttatja, hogy Könczey ugyanúgy várja mindennap a kötelező penzum kipipálásának a kezdő lökését, vonalát, a szikrát, ugyanígy agyalhat minden délután három és négy között azon, hogy mi a bánatot vessen papírra a másnap megjelenő napilapban évek, évtizedek óta futó karikatúrárovatában. És ennek az olykor napi robotnak számító penzumnak, tehernek meglett a „súlyos” eredménye: a több ezer karikatúrából nemcsak két önálló könyv és több kötet illusztrációja készült el, hanem huszon-harminc kiállítás, performansz, árverés stb. volt látható, csak itt, Budapesten ez a negyedik önálló kiállítása, ha jól számolom, tehát nem hiszem, hogy be kellene mutatnom Könczey Elemért – biográfiai elemekkel tarkítva mozgalmas életútjának stációit, az egyetemi oktatót, kiadványok arculatát tervező grafikus, karikaturistát. Anál is inkább, hiszen ezek a karikatúrák önmagukért beszélnek. Nem üzennek, nincs „eszmei mondanivalójuk” – akik ismernek, azok tudják, hogy ezek azok az ún. esztétikai, értelmezői terminusok, amelyekről önirónia-mentesen dühbe gurulok –, szóval ezek a rajzok nem üzennek, de annál beszédesebbek. Megszólítanak, beszélnek, mondják a magukét, olykor visszafogottan, olykor hangosan vagy bőr alá bújva, karcolva, elbeszélnek egy situációt, történetet, továbbírnak egy helyzetet, általánosítanak vagy absztrahálnak, konkretizálnak vagy globalizálnak. És röhöghetnek. Röhögünk vidáman másokon, a más kárán, vagy kínunkban vihogunk önmagunkon, mert a humor mellett – amely alapeleme e képek többségének – nagyon erőteljes a irónia alkalmazása. Az irónia – és önreflexív változata: az önirónia –, pontosabban az ironikus és önironikus olvasat a világhoz és saját magunkhoz való hozzáállásunk függvénye és eredménye, egyfajta léthelyzet, állandó készenlét és résen-lét: minduntalan résen kell lenni, hogy megértsük az iróniát, a világot és önmagunkat.

Az önirónia tesz, vagy tehet képessé arra, hogy a szizofrénia jegyei nélkül beszélhessünk megkettőződésről, önmagunk megkettőződéséről, saját magunk belső tükörképéről, észrevegyük a szilárdnak vélt identitásunk megbicsaklását, önmagunk fordítottját, kifordítottját, vice versa, a fonákságot vagy a másságot. Hozzásegíthet, hogy saját magunk alkotta börtöneinkből kiszabaduljunk, képessé tehet a másság elfogadására és elfogadtatására, a nyíltságra, az emberi és társadalmi szolidaritásra. És ennek az összetevőit látjuk a rajzokon: luffballonlétünket, korlátainkat és behatároltságunkat, függőségeinket: számítógép-, tévé-, információéhség-, pénzfüggőségünket, kipányvázott, bebörtönözött, kiégett, kalitkába zárt agyunkat, kalitkába zárt életünket. Téttlenségünkre, tehetetlenségünkre és esetlenségünkre figyelmeztetnek, megannyi szerencsétlenkedésünkre, a családi béklyókra, a körülöttünk élő paprikajancsikra, politikai inkompetenciákra, a heroizmus és a pátoz káros voltára.

Archetípusok és közhelyek parafrázisait írják, azaz rajzolják, játsszák tovább e karikatúrák: a *néz ki a fejből, fény gyűl az agyban* változatait, de mindegyik és minduntalan utal a mögöttségre és a közöttségre. Nyomot hagynak e képek – nemcsak itt vagy otthon a falon, hanem az agyunkban is, kitörölhetetlenül. Lehetne kategorizálni is e képeket – politikai, társadalmi, gazdasági, magánéleti stb. jellegűk, tematizáltságuk révén is, de nagyon hamar ott találánk magunkat, hogy nyelvet öltenek ránk, mint a beszédes Izé TV.

Köztudomású, hogy egy film készítésekor mennyire fontos, hova teszi le az operatőr a kamerát. Itt azt látjuk, hogy Könczey feje folyamatos kamera-állás, nézi és látja a világot, megfigyel és forgat, sőt olykor metanyelven a forgatás forgatásáról is beszámol. Jó helyen van a kamera. Külön, sajátos nyelvük, kép-nyelvük van e rajzoknak, a kép- és szövegszerkesztése is egyedi, bármikor felismerhető, azonosító jegyeket tartalmaz.

Ezek a rajzok, karikatúrák is azt jelzik: a viszonylagos, sokszor magunk által készített börtöneinkben is megtalálhatjuk a szabadságunkat, a saját magunk alkotta bezártságból viszont csak a humor és az önirónia, önreflexió által szabadulhatunk. Köszönjük, Könczey, az öniróniára, szembenézésre, szolidaritásra való készletét! S ha már nem találtam jó kezdőmondatot – nehogy kilépjek az önreflexív szerepemből –, jobb híján legyen ez a befejező mondat.

Bányai Éva